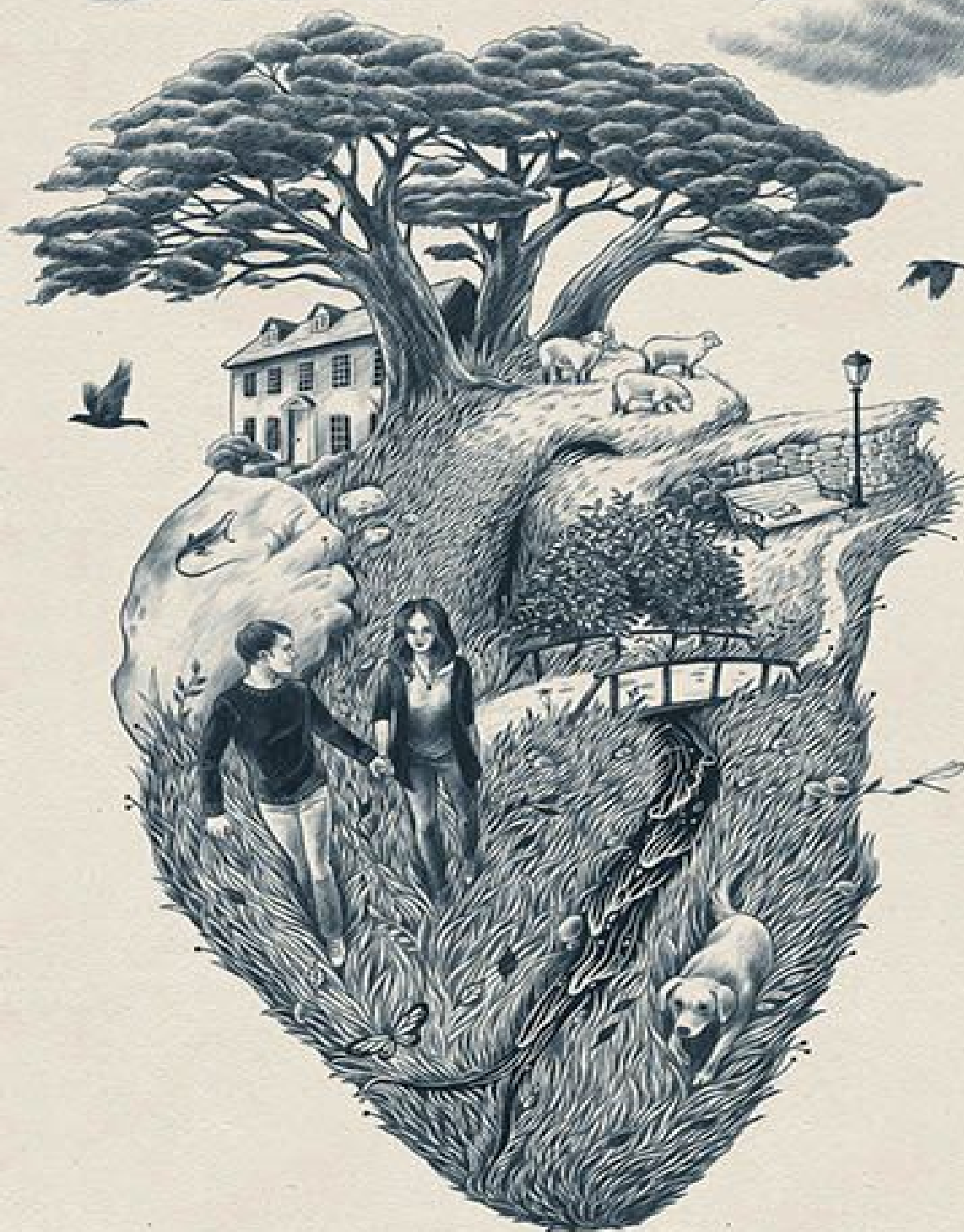

Мистецтво любові

«Мистецтво любові» — справжній шедевр психології, що сягає таємниць найзворушливішого людського почуття — любові... Геніальний німецький філософ і психоаналітик, один із засновників неофрейдизму та фрейд-марксизму Еріх Фромм шукає рішення найактуальніших проблем...

Чи є любов почуттям, яке може опанувати кожен? Або ж це складне мистецтво, досягнути яке здатна лише зріла особистість? Чи насправді любов — результат плідної праці та неабияких зусиль? Книжка торкається навіть найдрібніших духовних проблем людини й досліджує різні форми прояву почуттів... Незвичайні відкриття, факти й приклади надихають своєю практичністю та точністю й навчають проаналізувати своє життя.

ЕРІХ ФРОММ
Мистецтво любові

Erich Fromm

The Art of loving

Еріх Фромм

Мистецтво любові

ХАРКІВ **КЛУБ**
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2017

ISBN 978-617-12-3793-3 (epub)

Жодну з частин даного видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Published by arrangement with HarperCollins Publishers

Перекладено за виданням: Fromm E. The Art of Loving / Erich Fromm. — New York : Harper & Row, 1956. — 148 p.

Переклад з англійської Віри Кучменко

Дизайнер обкладинки Дарина Стьопічева

Електронна версія створена за виданням:

Фромм Е.

Ф91 Мистецтво любові / Еріх Фромм ; пер. з англ. В. Кучменко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 192 с.

ISBN 978-617-12-3141-2 (укр.)

ISBN 978-0-06-091594-0 (англ.)

УДК 159.9
ББК 88

© Erich Fromm, 1956

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2017

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2017

Світові перспективи

Серія «Світові перспективи» присвячена концепції людини, народженої всесвітом, що сприймається через актуальне бачення сьогодення. Мета серії — презентувати невеличкі книжки, авторами яких є найбільш свідомі й відповідальні представники сучасної думки. Кожна книга віддзеркалює погляди й переконання її автора та визначає взаємозв'язок мінливих релігійних, наукових, мистецьких, політичних, економічних і соціальних впливів із загальним досвідом людини.

Цю серію присвячено перегляду всіх тих сторін людської діяльності, яких фахівців вчили безпечно оминати. Вона інтерпретує сучасні й минулі події, котрі втручаються в життя людини у світову епоху, що повсякчас розвивається, а також робить припущення щодо того, чого може досягти людина, коли її охоплює непохитна внутрішня потреба шукати те, що хвилює її найдужче. Ця серія має на меті запропонувати нові перспективи з погляду світу й розвитку людства, водночас не порушуючи тісного зв'язку між універсальним та індивідуальним, динамікою і сталою формою, свободою й долею. Кожен автор розкриває свій предмет із широкої перспективи світової спільноти, а не виключно з юдейсько-християнської, західної чи європейської.

У книжках серії розглядаються певні фундаментальні питання, яким приділяють замало уваги в умовах сучасної духовної, моральної та політичної кризи, у світлі технології, що вивільнила творчу енергію народів. Наші автори мають справу із чимраз глибшим усвідомленням, що дух і природа — невід'ємні, що інтуїція та здоровий глузд повинні відновити свою важливість як засоби сприйняття й злиття внутрішнього та зовнішнього світів.

Серія «Світові перспективи» покликана довести, що концепція цілісності та єдності організму є вищою й конкретнішою, аніж концепція матерії та енергії. Таким чином, може видатися, що й сама наука має на меті інтерпретувати фізичний світ матерії та енергії з позиції біологічного уявлення про організм. Ця серія є спробою

показати важливість значення життя, біології не такими, як у лабораторній пробірці, а через досвід, що його життя дарує організму. Бо ж принцип життя — в напрузі, що з'єднує дух зі світом матерії. Елемент життя домінує в самій тканині природи, а отже, перетворює існування, біологію на трансемпіричну науку. Закони життя народжуються за межами їхніх простих фізичних проявів і змушують нас зважати на своє духовне джерело. Насправді розширення концептуальних меж сприяло не тільки наведенню ладу у відповідних науках, а й відкриттю аналогій у ставленні людини до аналізу та синтезу досвіду в окремих галузях знання, пропонуючи можливість більш усеохопно, об'єктивно описати значення життя.

У цих книжках показано, що знання вже не становлять собою маніпулювання людиною та природою як силами, що протистоять одна одній, тут не йдеться про зведення даних до суто статистичного ладу. Знання є способом звільнити людство від деструктивної сили страху, воно вказує на шлях до мети, яка полягає в реабілітації людської волі та відродженні віри й довіри до людської особистості. Праці цієї серії також прагнуть відкрити той факт, що заклики до образів, систем та представників влади стають дедалі менш наполегливими, тимчасом як і на Сході, і на Заході зростає бажання відновити гідність, цілісність і самореалізацію, що є невід'ємними правами людини. Людини, котра тепер може керувати змінами завдяки усвідомленим цілям і в світлі раціонального досвіду.

Інші суттєві питання, що їх досліджували в цих працях, стосуються проблем міжнаціонального розуміння, а також питань упередженості, наслідком якої є напруження та антагонізм. Під час нашої світової епохи зростає здатність сприймати і брати на себе відповідальність — це вказує на нову реальність, у межах якої індивід і сукупність індивідів доповнюють одне одного і стають одним цілим; на те, що тоталітаризм і правих, і лівих похитнувся у своєму універсальному бажанні повернути собі авторитет істини, яка підкорює все людство. Останнє тепер може покластися не на пролетарський авторитаризм, не на секуляризований гуманізм — обидва вже зрадили духовне надбання історії, — а на сакраментальне братерство та єдність знань. Це нове усвідомлення сприяло розширенню людських обріїв попри всі завади, а революцію людської думки можна порівняти з основним

припущенням стародавніх греків про суверенітет розуму; її можна співвіднести з осяйністю моральної істини, яку проголошували біблійні пророки; вона подібна до фундаментальних постулатів християнства; це як початок нової наукової ери, науки про рушійні сили, експериментальний фундамент якої заклав ще Галілей в епоху Ренесансу.

Важливим прагненням цієї серії є перегляд суперечливих сенсів і визначень, що їх сьогодні приписують таким термінам, як «демократія», «свобода», «справедливість», «любов», «мир», «братерство» та «Бог». Метою таких досліджень є очистити шлях для створення істинної світової історії не з погляду нації, раси чи культури, а згідно зі ставленням людини до Бога, самої себе, своїх побратимів та всесвіту, що виходить за межі власних інтересів. Значення «світової епохи» полягає в шанобливому ставленні до людських надій і мрій, що загалом приводить до глибшого розуміння основних цінностей усіх народів.

Сьогодні люди і на Сході, і на Заході відкривають для себе той факт, що між ними існує міцний зв'язок, незважаючи на будь-які суперечливі моменти, і це формує більш фундаментальну єдність, аніж проста згода думок та доктрин. Люди починають усвідомлювати, що всі вони мають ті самі первісні бажання і схильності, що панування людини над людиною вже не можна виправдовувати апелюванням до Бога чи природи. Така свідомість є плодом духовної і моральної революції, грандіозного сейсмічного зрушення, через яке зараз проходить усе людство.

Серію «Світові перспективи» було заплановано для того, щоб проникнути в сутність людини, яку не тільки визначає історія, а яка й сама визначає історію. Історію слід розуміти не лише як таку, що стосується життя людини на цій планеті, а й як ту, що містить космічні впливи, котрі пронизують наш людський світ.

Наше покоління відкриває для себе, що історія не підкоряється соціальному оптимізму сучасної цивілізації і що організація людських спільнот та встановлення справедливості, свободи й миру є не тільки інтелектуальними досягненнями, а водночас духовними і моральними, такими, що вимагають плекати цілісність людської особистості та створювати нескінченний виклик для людини, що вириває з безодні

безглуздості й страждань задля оновлення у повноті її життя. «Бо ж якими є думки людини — такою стає й вона сама, тому вони потребують очищення й трансформації. І, якби розум прагнув істини так, як він прагне того, що сприймає своїми чуттями, хто не звільнився б тоді від пут?»¹

Сьогодні людство має силу, що протистоїть стерильності й небезпечності кількісної та анонімної масової культури; нове, хоч іноді й незначне відчуття духовного зближення людини зі світом ґрунтується на сприйнятті того, що кожна особистість — священна, на повазі до численних культур. Зростає усвідомлення того, що рівність і справедливість не можна оцінювати виключно в цифрах, бо вони є пропорційними й аналогічними у своїй реальності.

Ми стоїмо на межі світової епохи, в якій людське життя прагне реалізувати нові форми. Ми усвідомлюємо, що розділення людини й природи, часу і простору, свободи і безпеки є хибним, і перед нами постає нове бачення людини в її органічній цілісності, історії, що пропонує багатство й розмаїття якостей, котрі досі були безпрецедентними за своєю величиною. Співвідносячи накопичену мудрість людського духу з новою реальністю світової епохи, виголошуючи думки й переконання людини, «Світові перспективи» прагнуть допомогти відродженню надії в суспільстві й гордості за рішення людини щодо того, якою має бути її доля.

Суттєвий розвиток знань призвів до зниження свідомості, і в результаті такої тенденції — через певні сучасні інтерпретації науки — істину почали сприймати тільки у формі її обмежених описів.

Тріумфальний рух науки вперед, який породив нові реалії, пов'язані із субатомним світом, відкинув традиційні припущення щодо причинності та єдності, тож йому майже вдалося похитнути віру людини в її духовну й моральну цінність та в її значущість у межах космічної будови.

Досвід страху, в який занурилася сучасна людина внаслідок невдалої спроби вийти за свої екзистенційні межі, порушив проблему: чи мусить вона жити, повсякчас пізнаючи себе, чи ж ні; чи має вона знищити небуття, а чи небуття знищить її саму. Бо людина була змушена повернутися до своїх джерел унаслідок атрофії сенсу і її

анабазис може розпочатися знову — через таємничу велич оновлення її життя.

Страждання й надії цього століття походять із внутрішньої драми, в основі якої — дух як результат внутрішнього розколу, і з невидимих сил, що зароджуються в серці й мозку людини. Ці страждання й надії також є результатом матеріальних, економічних, політичних і технологічних проблем.

Власне історія не є суто механічним розгортанням подій, у центрі яких людина відчувається чужинцем, що потрапив до іншої країни. Особливий акцент на прогресивності людства, особливий пророчий наголос на здійсненні Богом своєї волі через історію й особливий християнський наголос на історичній природі одкровення тепер мають здатися на ласку новій історії, що охоплює нову космологію, — це визначна подія, яка от-от народиться з утроби невидимого всесвіту, що ним є людський розум і серце.

Наша світова епоха є найбільш лиховісною й апокаліптичною з-поміж усіх, крізь які пройшло людство за свою історію. «Світові перспективи» намагаються привернути увагу до основної влади моралі, що діє у всесвіті, тієї влади, до якої людство нарешті має почати докладати максимум зусиль.

Це криза в свідомості, яка набуває чіткіших рис через кризу в науці. Це нове пробудження після тривалого історичного періоду, з якого вона бере свій початок. З одного боку, заперечення, що їх висловив Декарт щодо можливості існування теології як науки, з другого — спростування, які надав Кант щодо метафізики як науки. Деякі скам'янілі форми такого позитивістського мислення існують і досі, презентуючи себе у квазісоціологічній міфології, яка, маскуючись під наукові поняття, створила новий анімізм. Його результат — релігія, більш примітивна, ніж традиційні прояви віри, що вона їх прагне замінити.

Утім, зараз визнають — під впливом Вайтгеда, Берґсона та деяких інших представників феноменології — той факт, що на додачу до справжньої науки з її тенденцією виокремлювати кількісні цінності є інша категорія знань, у якій філософія, послуговуючись власними інструментами, здатна досягнути суті і внутрішню природу Абсолюту й реальності.

Загадковий усесвіт зараз розкриває себе для філософії та науки, водночас зростає значення природи і людини, що виходить за межі математичного й експериментального аналізу сенсорних феноменів. Це значення відкидає міфологію, що є доречною виключно для задоволення емоційних потреб.

Іншими словами, фундаментальні проблеми філософії, які є центральними в житті, знову протистоять науці й власне філософії. Наше завдання — визначити принцип диференціації і досить зрозумілий зв'язок, щоб виправдати, очистити і наукові, і філософські знання, узявши до уваги їхню взаємозалежність.

Власне справедливість, яка перебувала «у стані паломництва й розп'яття», тепер поступово звільняється з полону соціальних і політичних демонологій і на Сході, і на Заході та починає ставити під сумнів власні передумови.

У серії «Світові перспективи» також досліджують і заново оцінюють сучасні революційні рухи, які піддають сумніву священні інститути суспільства, захищаючи соціальну несправедливість в ім'я соціальної справедливості.

Спробувавши озирнутися назад — до раннього космічного стану людини третього тисячоліття, — ми помітимо, що саме тоді почала поступово формуватися концепція справедливості як такої, на яку людина має невідчужуване право. А в часи Хаммурапі — у другому тисячолітті до нашої ери — справедливість за своєю суттю була частиною людської природи, а не корисним даром, і стала невід'ємним елементом суспільної свідомості.

Ця концепція прав людини полягала у вимаганні справедливості від усесвіту, і така вимога існує і в ХХ столітті — за цікавою аналогією. Згідно зі стародавніми переконаннями, людина й сама могла стати божеством, набути рис величних космічних сил у всесвіті, що її оточував. Вона могла впливати на всесвіт не через прохання, а через дії.

Західна демократія з її ідеями щодо священності людської особистості зійшла на манівці, попри те, що ще ніколи не була настільки сильною в матеріальному й технологічному сенсі. Вона ще ніколи не відчувала такої серйозної загрози — і морально, і духовно.

Національна безпека й індивідуальна свобода перебувають у лиховісному протистоянні.

Можливість створення універсальної спільноти і деградація — співіснують. Немає жодних сумнівів щодо того, що зло нагромаджується серед людей саме через їхнє пристрасне прагнення до єдності. Однак у протистоянні з цим злом, яке розколює, ізолює, знищує живу реальність, у протистоянні зі смертю людина всіма фібрами своєї душі прагне «безпосередньої цілісності відчуттів і думок», можливості відтворити фрагменти, відновити єдність за допомогою справедливості.

Християнство змогло відреагувати на цей протест проти зла обіцянкою Царства Божого, вічного життя — а це потребувало віри. Однак духовні та моральні страждання людини виснажили її віру й надію. Вона залишилася наодинці із собою. Її страждання zostалися незбагненими.

Таким чином, людина вже почувається вкрай обмовленою. Вона прагне очистити себе. Й ось серед духовних і моральних руїн Заходу та Сходу їй вготовано ренесанс — за межами нігілізму, темряви й відчаю. У глибині західної та східної духовної темряви багатоліка цивілізація повертається до свого джерела, і, можливо, їй вдасться засяяти знову — під час неминучого нового світанку. Так і в Одкровенні йдеться про друге пришествя — з новим небом, новою землею й новою релігійною якістю життя.

«Побачив я небо нове і землю нову; бо перше небо і перша земля минули, і моря вже немає...»²

Попри нескінченні обов'язки людей, обмеженість їхньої влади, попри непримиренність націоналізмів, духовних втрат і моральної амнезії, очевидні потрясіння й перевороти сьогодення, а також зважаючи на зміни, що спостерігаються протягом цього динамічного періоду та розкриття світової свідомості, «Світові перспективи» мають на меті пришвидшити серцебиття «байдужої істини» та інтерпретувати важливі елементи світової епохи. Вони ж бо походять із

нескінченності творчого процесу, що повертає людину людству й водночас поглиблює і збагачує її зв'язок зі всесвітом.

Н

ью-Йорк, 1956

Р

ут Нанда Аншен

[1](#) Майтраяна-упанішада, 6.34.4. 6. (Тут і далі прим. автора, якщо не зазначено інше.)

[2](#) Одкровення Йоана Богослова, 21:1. Цитата з Біблії в перекладі І. Хоменка. (Прим. перекл.)

Передмова

Процес читання цієї книжки може розчарувати кожного, хто прагне дістати легкі інструкції з мистецтва любові. Навпаки, у своїй праці я хочу показати, що любов не є почуттям, спроможним охопити будь-кого, незалежно від рівня його зрілості. Книжка покликана переконати читача, що всі його спроби любити приречені на поразку, якщо він не буде активніше розвивати свою індивідуальність, щоб рухатися в продуктивному напрямку; у тому, що відчуття задоволення від любові неможливе без вміння любити ближнього, без справжньої скромності, сміливості, віри і дисципліни. У культурі, де ці риси трапляються досить рідко, опанувати вміння любити — рідкісне досягнення. Кожен може запитати себе: а скількох людей, які дійсно вміють любити, я знаю?

Утім, складність цього завдання не мусить бути приводом для втечі від пізнання труднощів, а також умов, що необхідні для його виконання. Щоб уникнути зайвих складнощів, я намагався говорити про проблему легкою, зрозумілою мовою — наскільки це можливо. З тієї-таки причини я використовую мінімум посилань на літературні джерела, присвячені любові.

Працюючи над цим питанням, я не знайшов рішення, яке повністю мене задовольнило б, зокрема мені не вдалось уникнути повторення ідей, презентованих у моїх попередніх книжках. Читачі, які знайомі з такими працями, як «Втеча від свободи», «Людина для себе» і «Здорове суспільство», знайдуть у цій книжці багато ідей, які вже подибували в зазначених творах. Утім, «Мистецтво любові» аж ніяк не є чимось на кшталт загального підсумку попередніх праць. Ця книжка презентує безліч ідей, окрім тих, про які я вже казав, і навіть більш давні з них набувають нових перспектив, зважаючи на те, що всі вони обертаються навколо однієї теми — мистецтва любові.

Е

. Ф.

«Хто нічого не знає — той нічого не любить. Хто нічого не робить — нічого не розуміє. Хто нічого не розуміє, той нічого не вартий. Але той, хто розуміє, — любить, помічає, бачить... І що більшими знаннями володієш із певного предмета, то сильніша любов. Той, хто гадає, що всі плоди досягають одночасно з полуницею, нічого не відає про виноград».

Парацельс

I. Чи є любов мистецтвом?

Любов — це мистецтво? Якщо так, тоді вона потребує знань та зусиль. Чи це просто приємне відчуття, котре переживають випадково, — те, у що людина «поринає», якщо їй пощастило? Ця невеличка книжка ґрунтується на першому припущенні, тоді як більшість людей сьогодні, поза сумнівом, вірять у друге.

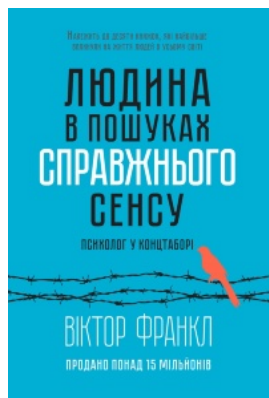
Це трапляється не тому, що люди підтримують думку, ніби любов не є важливою. Насправді вони спрагли до неї — переглядають численні фільми про щасливі й нещасливі історії кохання, слухають сотні примітивних любовних пісень, — однак водночас мало хто вважає, що, коли йдеться про любов, йому треба чогось учитися. Таке специфічне ставлення ґрунтується на кількох судженнях, які поодиночі чи вкупі підживлюють його. Для більшості людей проблема любові передусім полягає в тому, щоб любили їх, а не вони самі, тож ідеться зовсім не про здатність людини любити. Отже, для них проблемою є те, як зробити, щоб їх любили, як бути тими, кого люблять. У своєму прагненні досягти цієї мети вони обирають кілька шляхів. Один зі способів — той, що його зазвичай дотримуються чоловіки, — це бути успішним, бути настільки владним і багатим, наскільки це дозволяють ресурси соціального статусу. Другий шлях — яким рухаються жінки, — це прагнення бути привабливою, вдосконалювати своє тіло, стиль в одязі тощо. Інші шляхи, що ведуть до привабливості, — їх обирають і чоловіки, і жінки — передбачають розвиток гарних манер, вміння цікаво підтримати бесіду, допомогу іншим, скромність та позбавлення агресії. Більшість зі способів, що допомагають досягти любові інших до себе, — ті самі, які використовують, щоб досягти успіху, «здобувати друзів та впливати на людей». Насправді ж для більшості людей у нашому суспільстві те, що їх люблять, становить собою щось на кшталт суміші популярності та сексуальної привабливості.

Другою передумовою, яка криється за ідеєю, що в любові немає чого вчитися, є припущення, нібито проблема любові — це проблема

об'єкта, а не здібності. Люди гадають, що любити — це просто, а от знайти правильний об'єкт для своєї любові чи досягти того, щоб любили тебе, — складно. Таке бачення можна пояснити кількома причинами, що вкорінилися в розвитку сучасного суспільства. І перша з них — суттєві зміни, які сталися в ХХ столітті, коли йшлося про вибір «об'єкта любові». У вікторіанську епоху, як і в багатьох традиційних культурах, любов переважно не була спонтанним особистим досвідом, що зрештою міг привести до шлюбу. На противагу — шлюб укладали за угодою, і цьому сприяли поважні родини чи свахи — або ж його брали без допомоги таких посередників. Шлюб укладали із соціальних міркувань, а любов мала розвинутися вже після одруження. Протягом кількох останніх поколінь концепція романтичного кохання у західному світі стала майже універсальною. Незважаючи на те, що в Сполучених Штатах міркування про шлюб як угоду все ще не зникли, більшість людей перебувають у пошуку «романтичного кохання», особистого переживання, що згодом приведе до шлюбу. Ця нова концепція любові значно посилила важливість об'єкта, порівняно з важливістю функції.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

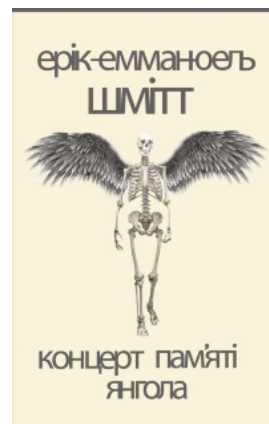
Рекомендована література

Людина в пошуках справжнього сенсу.
Психолог у концтаборі

Мистецтво любові

Концерт пам'яті янгола.
Новели

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ